

Analiza prawna dotycząca zawodu asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi – jako nowego zawodu w otwartej opiece zdrowotnej w Polsce

Opracowany przez: dr hab. Dorota Karkowska, prof. UJ

Collegium Medicum UJ

Fundacja Ius Medicnea

Kancelaria Radcowska Dorota Karkowska

Fundacja Nie Widać Po Mnie

Zamówienie na potrzeby realizacji prac Rady ds. Kompetencji – podbranza Opieka Zdrowotna. Wynagrodzenie wykonawcy jest współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Dokument opracowany przez Wykonawcę wyłonionego zgodnie z zasadą konkurencyjności przez Uczelnię Łazarskiego (Partnera projektu) w ramach projektu nr POWR.02.12.00-00-0007/16 pn. „Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Opieka Zdrowotna i Pomoc Społeczna”. Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Spis treści

1. ASYSTENTA OSOBY Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI - JAKO NOWY ZAWÓD OCHRONY ZDROWIA.....	3
1.1. DIAGNOZA -OBECNY STAN PRAWNY.....	3
1.2. USYTUOWANIE ZAWODU ASYSTENTA OSOBY Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI W SYSTEMIE PRAWNYM I DEFINICJA	5
1.3. KSZTAŁCENIE	6
2. WYKONYWANIE ZAWODU ASYSTENTA OSOBY Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI	7
2.1. MIEJSCE WYKONYWANIA ZAWODU.....	7
2.2. PODMIOTY LECZNICZE NIEBĘDĄCE PRZEDSIĘBIORCAMI.....	8
2.3. POZOSTAŁE PODMIOTY LECZNICZE	9
2.4. PODMIOTY LECZNICZE UDZIELAJĄCE ŚWIADCZEŃ OPIEKI ZDROWOTNEJ FINANSOWANYCH ZE ŚRODKÓW PUBLICZNYCH.....	9
2.5. DOMY POMOCY SPOŁECZNEJ	10
3. PODSUMOWANIE.....	10

1. Asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi - jako nowy zawód ochrony zdrowia

Celem ww. projektu jest m.in. wprowadzenie w szczególności do sektora ochrony zdrowia psychicznego nowego zawodu, którego powołanie jest uzasadnione systemowymi potrzebami społecznymi i zdrowotnymi osób z zaburzeniami psychicznymi.

1.1. Diagnoza -obecny stan prawny

Ustawa z dnia 17 sierpnia 2023 roku o niektórych zawodach medycznych (druk sejmowy – 3138; dalej zwana: ustawa o niektórych zawodach medycznych), podpisana przez Prezydenta RP w dniu 1 września 2023 obecnie oczekująca na ogłoszenie w Dzienniku Ustaw, nie przewiduje żadnego pomocniczego zawodu medycznego dla pacjentów z zaburzeniami psychicznymi. Można to pochytywać, jako istotny brak w zakresie gwarancji praw osób z zaburzeniami psychicznymi.

Ponadto, aktualnie (stan na dzień 24 września 2023 r.) rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U.2018.227 t.j.) przewiduje zawód *Asystenta osoby niepełnosprawnej* (poz. 341201) przypisany do grupy *Pracownicy wsparcia rodziny, pomocy społecznej i pracy socjalnej* (poz.3412),. jednak jak wynika z dotychczasowej praktyki zawód *Asystenta osoby niepełnosprawnej* nie spełnia istotnej roli w systemie ochrony zdrowia psychicznego. Badania przeprowadzone przez Rzecznika Praw Pacjenta wskazują m.in. na marginalizację i dyskryminację grupy osób chorujących psychicznie względem innych grupy osób z niepełnosprawnościami, zaniedbania w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej, jakich doświadczają chorujący psychicznie (wynikających z ich domniemanych trudności z adekwatną oceną swojego stanu zdrowia i dolegliwości somatycznych).¹.

¹ Przestrzeganie praw pacjenta w obszarze psychiatrycznej opieki zdrowotnej Raport z działań podejmowanych przez Departament ds. Zdrowia Psychicznego w tym Rzeczników Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego w 2020 roku; [Raport z działań podejmowanych przez Departament ds. Zdrowia Psychicznego w obszarze psychiatrycznej opieki zdrowotnej w 2020 r..pdf](#); data wejścia na stronę 25.09.2023 r.

Powołany powyżej stan prawny należy uznać za niezadawalający. Jednoznacznie brak jest w systemie opieki zdrowotnej zawodu, który realizowałby zadania istotne dla systemu ochrony zdrowia psychicznego i potrzeby osób z zaburzeniami psychicznymi.

Za powołaniem nowego zawodu - *Asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi* przemawiają względy godnościowe i systemowe. Należy podkreślić, iż stworzenie skutecznego i bezpiecznego systemu opieki zdrowotnej nie naruszającego godności i podmiotowości pacjenta, wymaga zintegrowanego działania i współpracy, zarówno ze strony specjalistów medycznych, władzy publicznej i różnego rodzaju podmiotów do tego powołanych. Powodzenie takiej współpracy będzie w głównej mierze uwarunkowane istnieniem czytelnych procedur i przepisów prawnych, jasno określających złożoność funkcjonowania systemu ochrony zdrowia psychicznego². Z uwagi na zbiurokratyzowany system opieki zdrowotnej i systemu zabezpieczenia oraz konieczności ciągłego wspierania osób z zaburzeniami psychicznymi – istotne jest stworzenie u podstaw tych systemów – podmiotu *Asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi* – który przejmie rolę reprezentanta pacjenta wobec organów ww. systemów.

Warto tu także przypomnieć zobowiązania państwa polskiego wynikające z ratyfikowanej Konwencji praw osób niepełnosprawnych oraz zapis w preambule ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego Dz.U.2022.2123 t.j. dalej ustawa o ochronie zdrowia psychicznego), iż *zdrowie psychiczne jest fundamentalnym dobrem osobistym człowieka, a ochrona praw osób z zaburzeniami psychicznymi należy do obowiązków państwa*.

Jednym z takich elementów budowania skutecznego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi jest zapewnienie tym osobom – ciągłej i profesjonalnej opieki zdrowotnej, prawnej i społecznej.

² Teresa B. Kulik, Jolanta Pacian, Anna Pacian, Hanna Skórzyńska, Katarzyna Kowalczyk, Bogdan Szponar, Renata Krzyszycha *Prawa osób chorych psychicznie w świetle obowiązujących regulacji prawnych*, , Probl Hig Epidemiol 2010, 91(3): 369-374.

1.2. Usytuowanie zawodu asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi w systemie prawnym i definicja

Biorąc pod uwagę wiedzę, kompetencje i umiejętności jakie ma posiadać - *Zawód asystent osoby z zaburzeniami psychicznymi* – proponujemy sklasyfikowanie tego zawodu, w Grupie wielkiej Specjaliści (2); *Specjaliści do spraw zdrowia* (22) w ramach w ramach pozycji *Specjaliści ochrony zdrowia gdzie indziej niesklasyfikowani* (2299)

Rekomendujemy, aby obecny katalog zawodów wymienianych w ustawie o niektórych zawodach medycznych został rozszerzony o nowy *Zawód Asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi*.

Zawód, ten musi posiadać odrębną (dedykowaną) regulację prawną (ustawową).

Dla wykonywania zawodu – *asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi* konieczne jest zatem:

1. uregulowanie warunków i zasad wykonywania zawodu, które nie są objęte obecnie regulacjami prawnymi,
2. uwzględnienie zagadnień dotyczących doskonalenia zawodowego oraz odpowiedzialności zawodowej tych osób
3. określenie zadań zawodowych, do wykonywania których będą uprawnione osoby wykonujące zawód medyczny(asystent osoby z zaburzeniami psychicznymi);
4. określenie wymagań kwalifikacyjnych niezbędnych do wykonywania ww. zawodu jako zawodu medycznego;
5. wskazanie efektów uczenia się właściwych dla ww. zawodu medycznego, które mają być realizowane w ramach kształcenia zawodowego i podyplomowego, biorąc pod uwagę konieczność odpowiedniego przygotowania absolwentów do wykonywania zawodu medycznego.

Można uznać, że objęte ustawą o niektórych zawodach medycznych będą zawodami pokrewnymi dla *Asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi*, występującymi w ramach tzw. otwartej opieki zdrowotnej.

Istotne byłaby również nowelizacja ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta Dz.U.2023.1545 t.j. poprzez dodanie do art. 3 tej ustawy – pojęcia

i definicję: asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi jako zastępczego reprezentanta działającego pod nadzorem sądu opiekuńczego. Przyjęcie takiego rozwiązania, pozwoliłoby co najmniej na zmniejszenie wniosków o ubezwłasnowolnienie pacjentów z zaburzeniami psychicznymi w sytuacji regresu choroby. Czyli odejścia od skrajnego obecnie w Polsce modelu „albo pełna zdolność pacjenta do wyrażania świadomej zgody” albo „ubezwładnienie przez sąd opiekuńczy i wyznaczanie przypadkowego opiekuna prawnego lub kuratora”.

Szczególnie chodziłoby o przyjęcie rozwiązań prawnych pozwalających na to, aby asystent osoby z zaburzeniami psychicznymi, znający pacjenta i jego sytuację zdrowotną mógł reprezentować go w sytuacji konieczności podjęcia działań medycznych zgodnie ze wskazaniami aktualnej wiedzy medycznej, dbać o respektowanie praw pacjenta i reprezentować pacjenta, kiedy jego prawa są naruszane.

Tym samym, definicja zawodu *asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi* musi obejmować następujące elementy:

1. Udzielanie świadczeń zdrowotnych w zakresie wynikającym ze społecznego podziału pracy zespołem zdrań (zespołem czynności) w zakresie ochrony zdrowia psychicznego.
2. Systematyczność wykonywania zawodu, czyli chodzi o osobę „wykonującą” zawód medyczny.
3. Podstawą udzielania świadczeń opieki zdrowotnej musi być warunek nabycia kwalifikacji i uprawnień zawodowych, określonych w przepisach ustawy o niektórych zawodach medycznych.
4. Wykonywanie zawodu asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi musi stanowić podstawę dochodu uzyskiwanego dzięki jego wykonywaniu.

1.3. Kształcenie

Kształcenie powinno mieć charakter zarówno kształcenia zawodowego jak i podyplomowego w ramach uzyskania tytułu specjalisty w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 13 czerwca 2017 r. w sprawie specjalizacji w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia.

System kształcenia podyplomowego *Asystentem osoby z zaburzeniami psychicznymi* – wymaga zmiany rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 13 czerwca 2017 r. w sprawie specjalizacji w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia – (Dz.U.2023.1771 t.j.; dalej rozporządzenie) – w szczególności w § 2. *Dziedziny mające zastosowanie w ochronie zdrowia, w których może być uzyskiwany tytuł specjalisty, to: (...) należy dodać punkt 21 – ochrona zdrowia psychicznego*

Ponadto, w Załącznik nr 1 do ww. rozporządzenia *Wykaz oznaczeń kodowych tytułów specjalisty w poszczególnych dziedzinach w ochronie zdrowia* pozycji należy dodać pozycję 21 – Specjalizacja w dziedzinie ochrony zdrowia psychicznego;. Rozszerzenie tego rozporządzenia o nowy Załącznik nr 2a *Kierunki studiów, po których ukończeniu można przystąpić do szkolenia specjalizacyjnego w poszczególnych dziedzinach ochrony zdrowia* pozycji 1 – dziedzina ochrona zdrowia psychicznego; tytuł zawodowy co najmniej licencjata lub magistra lub równorzędny uzyskany na kierunku studiów w zakresie zdrowie publiczne, pielęgniarstwo, psychologię, pedagogikę specjalną, praca socjalna, polityka społeczna, socjologii, resocjalizacji, nauk o rodzinie.

2. Wykonywanie zawodu Asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi

2.1. Miejsce wykonywania zawodu

Miejscem wykonywania zawodu przez asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi powinny być zarówno podmioty podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej, zwłaszcza psychiatrycznej opieki zdrowotnej – działające w formie pomocy doraźnej, ambulatoryjnej, dziennej, szpitalnej i środowiskowej oraz domy pomocy społecznej. Podmioty ww. mogą działać samodzielnie albo w zespołach lub tworzyć centra zdrowia psychicznego. Docelowy model opieki zdrowotnej nad osobami z zaburzeniami psychicznymi ma przede wszystkim obejmować prowadzenie przez podmioty lecznicze centrów zdrowia psychicznego mające zapewnić kompleksową opiekę zdrowotną nad osobami z zaburzeniami psychicznymi na określonym obszarze terytorialnym w formie pomocy doraźnej,

ambulatoryjnej, dziennej, szpitalnej i środowiskowej (art. 5 i art. 5a ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego Dz.U.2022.2123 t.j. dalej ustawa).

Rolą asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi ma być dostarczanie i koordynacja opieki nad pacjentem w ramach opieki ambulatoryjnej, stacjonarnej i środowiskowej.

Istotną byłaby nowelizacja ustawy o ochronie zdrowia psychicznego i dodanie art. 7a, który definiowałaby istotę opieki zdrowotnej świadczonej przez asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi i przewidywałaby delegację dla ministra ds. zdrowia w porozumieniu z ministrem ds. zabezpieczenia społecznego w celu doprecyzowania w drodze rozporządzenia wykonawczego organizację i zasady współpracy asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi z podmiotami udzielającymi świadczeń opieki zdrowotnej na różnych poziomach, jak i współpracy z podmiotami pomocy społecznej, Rzecznikiem Praw Pacjenta i sądem opiekuńczym miejsca zamieszkania pacjenta.

2.2. Podmioty lecznicze niebędące przedsiębiorcami

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 10 lipca 2023 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od pracowników na poszczególnych rodzajach stanowisk pracy w podmiotach leczniczych niebędących przedsiębiorcami³, wydane na podstawie art. 50 ust. 5 ustawy z dnia 11 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej⁴, obecnie nie wskazuje w załączniku zawodu asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi. Powołanie ww. zawodu wymaga wprowadzenia nowego rodzaju stanowiska pracy w ww. podmiotach leczniczych – w ramach (tzw.) działalności podstawowej i określenia kwalifikacji zawodowych wymaganego od pracowników zatrudnianych na tego rodzaju stanowisku pracy w ww. podmiotach leczniczych.

Rekomendujemy, aby wskazane rozporządzenie określiło stanowiska awansu:

- młodszy asystent osoby z zaburzeniami psychicznymi – jako osoba, która ukończyła studia pierwszego stopnia na wymaganym kierunku i jest w trakcie specjalizacji w

³ Dz.U.2023.1515 Do tego rodzaju podmiotów zalicza się Samodzielne Publiczne Zakłady Opieki Zdrowotnej (tzw. SP ZOZ-y), jednostki budżetowe oraz jednostki wojskowe.

⁴ Dz. U. z 2022 r. poz. 633 ze zm.

zakresie ochrony zdrowia psychicznego (asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi) i posiada nie więcej niż trzyletni okres pracy w zawodzie;

- asystent osoby z zaburzeniami psychicznymi – jako osoba, która ukończyła studia magisterskie na wymaganym kierunku i uzyskała tytuł specjalisty w zakresie ochrony zdrowia psychicznego w zakresie asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi i posiada trzy letni okres pracy w zawodzie;
- starszy asystent osoby z zaburzeniami psychicznymi terapii zajęciowej - jako osoba, która ukończyła studia magisterskie na kierunku wymaganym i uzyskała tytuł specjalisty w zakresie ochrony zdrowia psychicznego w zakresie asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi i posiada siedem lat pracy w zawodzie.

2.3. Pozostałe podmioty lecznicze

W przypadku pozostałych podmiotów leczniczych o charakterze publicznym jak i niepublicznym (zależnie od struktury własnościowej) również powinny zatrudniać na stanowisku asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi osobę posiadającą kwalifikacje zawodowe i uprawnienia dające gwarancje jakości i bezpieczeństwa świadczonych usług osobie z zaburzeniami psychicznymi. Co najmniej - ukończenie studiów pierwszego stopnia na wymaganym kierunku i specjalizację ochrony zdrowia psychicznego w zakresie asystenta osoby z zaburzeniami psychicznymi.

2.4. Podmioty lecznicze udzielające świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych

Finasowanie świadczeń opieki zdrowotnej realizowanych przez asystenta osób z zaburzeniami psychicznymi ze środków publicznych wymaga podjęcia decyzji przez Ministra Zdrowia i objęcie ich - jako świadczeń gwarantowanych. Podstawą prawną art. 15 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁵. Istotne zatem będzie podjęcie procedury zgodnie z Rozdziałem 1a ww. ustawy

⁵ Dz. U. z 2022 r. poz. 2561 ze zm.

kwalifikowania świadczeń opieki zdrowotnej jako świadczeń gwarantowanych, której celem będzie wprowadzenie zmian przez Ministra Zdrowia w rozporządzeniach koszykowych, w szczególności: rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień⁶; rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 10 lipca 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu świadczeń pielęgnacyjnych i opiekuńczych w ramach opieki długoterminowej⁷, rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 8 kwietnia 2014 r. w sprawie zajęć rehabilitacyjnych organizowanych w szpitalach psychiatrycznych⁸

2.5. Domy pomocy społecznej

Asystenci osób z zaburzeniami psychicznymi muszą współpracować podmiotami realizującymi zadania z pomocy społecznej, także z domami pomocy społecznej, a zatem konieczne są stosowane zmiany w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej Dz.U.2023.901 t.j.

3. Podsumowanie

Resumując, konieczne są systemowe rozwiązania które będą realnie służyć skutecznej realizacji celów Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych w zakresie wspierania osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez działania na rzecz zdrowia, oraz aktywizacji społecznej i zawodowej osób chorujących psychicznie⁹. Warto ponownie podkreślić, iż aktualnie (stan na dzień 24 września 2023 r.) osoby z zaburzeniami psychicznymi nie ma zapewnionej ciągłej i profesjonalnej w zakresie przebiegu swojej choroby. Dlatego rekomendujemy aby podmiotem który mogły by skutecznie rozpoznawać bieżące potrzeby i problemy pacjenta, reprezentować pacjenta w systemie opieki zdrowotnej i w systemie zabezpieczenia

⁶ Dz. U. z 2019 r. poz. 1285 ze zm.

⁷ Dz. U. poz. 960.

⁸ Dz. U. poz. 522.

⁹ *Wspieranie osób chorujących psychicznie na rynku pracy analiza i zalecenia, Zasada równego traktowania* BIULETYN RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH 2014, nr 15

społecznego oraz przed sądem opiekuńczym, oraz reprezentować w sytuacji, kiedy prawa pacjenta są naruszane - był asystent osoby z zaburzeniami psychicznymi.

Stan faktyczny i prawny na dzień 25 września 2023 r.

Opracowanie:

/-/ Dorota Karkowska